

НІКІТЕНКО О. І.,доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*(Національна академія внутрішніх справ)*

УДК 351.74:351.862.4

**ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Стаття присвячена аналізу теоретичних засад у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України правоохоронними органами. Проаналізовано особливості забезпечення правопорядку як об'єктивну потребу розвитку особи, суспільства й держави. Охарактеризовано особливості правоохоронної діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки країни, взаємодію правоохоронних органів із органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадянами.

Ключові слова: правоохоронні органи, забезпечення внутрішньої безпеки країни, правопорядок, правоохоронна діяльність, внутрішні загрози.

Статья посвящена анализу теоретических основ в сфере обеспечения внутренней безопасности Украины правоохранительными органами. Проанализированы особенности обеспечения правопорядка как объективная необходимость развития государства и общества. Охарактеризованы особенности правоохранительной деятельности по обеспечению внутренней безопасности страны, взаимодействие правоохранительных органов различных ветвей власти.

Ключевые слова: правоохранительные органы, обеспечения внутренней безопасности страны, правопорядок, правоохранительная деятельность, внутренние угрозы.

The article analyzes the theoretical foundations in the area of internal security Ukraine law enforcement agencies. The study analyzes the features law enforcement as an objective need for the development of state and society. The features of law enforcement to ensure the internal security of the country, characterized by the interaction of various law enforcement powers.

Key words: police, internal security of the country, police, law enforcement, internal threats, internal environmental safety.

Вступ. Правоохоронний орган – це юрисдикційний орган, уповноважений державою виконувати в установленому чинним законодавством порядку функції або завдання щодо забезпечення внутрішньої безпеки й законності.

Потреба у визначенні правоохоронної діяльності із забезпечення внутрішньої безпеки виникла внаслідок того, що в Конституції України проголошено: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», серед органів якої дедалі більше виникають паралельні, зовні ідентичні функції та завдання з контролю, захисту й охорони прав людини, інтересів громадянського суспільства та самої держави (ст. 1). Вона взяла на себе обов'язок охороняти людину й суспільство від негативних виявів, соціальних відхилень. Людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визнано найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Розв'язання проблеми життєзабезпечення людини, її охорона й захист як найвищої соціальної цінності має багато складників, які належать до різних галузей права, різних видів юридичної практики [1, с. 141].

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі теоретичних засад у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України правоохоронними органами, особливостей забезпечення правопорядку як об'єктивної потреби розвитку особи, суспільства й держави; характеристики особливостей правоохоронної діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки країни, взаємодії правоохоронних органів із органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадянами.

Результати дослідження. Поняття «правоохоронна діяльність» із забезпечення внутрішньої безпеки широко використовують у правовій, соціальній і науковій літературі. Забезпечення внутрішньої безпеки правоохоронних органів країни регламентовано відомчими нормативно-правовими актами, де визначається статус цих органів, функції, завдання й конкретні напрями їхньої діяльності. У науковій літературі нечітко визначено ознаки правоохоронної діяльності, не розмежовано поняття правоохоронної діяльності та спеціальної правоохоронної діяльності. Іноді правоохоронну діяльність не відрізняють від судової й правозахисної.

За кількістю суб'єктів і значущістю правоохоронна діяльність із забезпечення внутрішньої безпеки в державі посідає значне місце й постійно привертає увагу органів влади, політичних партій, засобів масової інформації, громадськості. Правовими й політичними засобами її спрямовано на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціального напруження або правових конфліктів.

Структурно до системи правоохоронної діяльності належать такі напрями:

- забезпечення правоохоронними органами внутрішньої безпеки України;
- правоохоронна функція, спрямована на захист прав і свобод людини, честі, гідності, недоторканності й охорону правопорядку;
- діяльність щодо виявлення та запобігання правопорушенням.

Кожний напрям діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення внутрішньої безпеки має свої особливості. Це пояснюється наявністю правоохоронних органів, певних організаційних та інформаційних зв'язків між ними, автономним, тобто незалежним, відомчим нормативно-правовим регулюванням щодо забезпечення внутрішньої безпеки.

Правоохоронній діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки притаманна взаємодія між державними органами різних гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової. Але, незважаючи на множинність її суб'єктів, така діяльність має єдиний цілісний характер. Цілісне виконання правоохоронної функції в державі утворено системними зусиллями правоохоронних органів щодо запобігання адміністративним правопорушенням, відновлення порушеного права, забезпечення правопорядку й законності, нагляду за додержанням законності, активною та цілеспрямованою взаємодією, координацією між правоохоронними органами.

Правоохоронна функція держави полягає в забезпеченні конституційного порядку, національної, внутрішньої безпеки країни; вона зумовлює стан законності, актуалізує охорону конституційних прав людини та громадянина й відновлення неправомірно порушених цих прав.

Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення внутрішньої безпеки є різновидом застосування права за часом, простором і колом осіб. У законодавчих та нормативних актах установлено порядок застосування норм, стадії, процедури, наслідки його невиконання.

Основна ознака правоохоронної діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки полягає в її властивості охороняти права фізичної або юридичної особи публічно, згідно з чинним законодавством. Соціальна цінність такої діяльності полягає в позитивному впливі на правову поведінку людини за допомогою використання дозволів, приписів, заборон або реалізації юридичної відповідальності. Отже, вона є своєрідним охоронним інструментом держави [5, с. 100].

Сутність правоохоронної діяльності полягає в тому, що вона є способом діяльності правоохоронного органу, якого позбавлено права діяти інакше ніж на основі чинного законодавства або виходити за межі наданих повноважень. У процесі правоохоронної діяльності можуть

бути використані лише офіційні й правомірні засоби впливу на юридичну або фізичну особу стосовно рухомого або нерухомого майна чи немайнових прав, які їм належать. Отже, позитивний вплив на фізичні або юридичні особи є іманентною ознакою, публічним способом взаємодії між владою та людиною, що проголошено Конституцією України [1, с. 141].

Другою ознакою правоохоронної діяльності є процедурний характер діяльності. Вона вказує на те, що способи здійснення правоохоронної діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки складаються зі спеціально встановлених юридичних процедур, таких як подання позову, подання заяви про правопорушення або злочин, подання звернення, опитування, допит тощо. Порушення посадовими особами правоохоронних органів установлених процедур визнають істотним порушенням процесуального, адміністративного законодавства. Здебільшого це зумовлює визнання дії правоохоронного органу неправомірною. Про важливість додержання процедури правоохоронних дій свідчить також і те, що під час масових репресій 30-х років минулого століття порушення законності відбувалося саме у вигляді спрощення процедур і появи надзвичайних правоохоронних органів.

Третьою суттєвою ознакою правоохоронної діяльності визнають статусну (професійну) ознаку особи, яка є вповноваженим державою суб'єктом такої діяльності. Здійснювати заходи щодо охорони права, відновлення порушеного права, виявлення й розслідування злочинів, підтримання правопорядку має лише компетентна, фахово підготовлена, процесуально вповноважена державою посадова особа, яку позбавлено права обіймати будь-яку іншу посаду або займатися іншою діяльністю (крім наукової та творчої) й делегувати свої повноваження іншій особі. У повноваженнях такої посадової особи варто розрізняти їхній характер, обсяг і межу. Характер повноважень у кожного суб'єкта правоохоронної діяльності адекватний предмету його професійних завдань. Він передбачає перелік прав і обов'язків посадової особи стосовно виконуваної правоохоронної діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки. За характером виконуваних повноважень варто розмежовувати прокурорські, слідчі, оперативні, нотаріальні, виконавчі й контрольно-перевірні правоохоронні дії тощо. Право здійснювати такі дії не може передаватися (делегуватися) іншому органу чи посадовій особі, відповідно до чинного законодавства.

Призначення правоохоронної діяльності склалося історично, воно функціонально визначено межами компетенції правоохоронних органів і посадових осіб. Залежно від цього розрізняють види компетенції (загальну, територіальну та відомчу). Відповідно до меж своєї компетенції, посадові особи видають відповідні нормативно-правові акти, які діють у певній галузі (наприклад, на залізниці, в галузі охорони природи, охорони державних фінансів тощо) [4, с. 544].

Отже, діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення внутрішньої безпеки – це державна правомірна діяльність, яка полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у чинному законодавстві процедур для цієї діяльності.

Внутрішня безпека країни – захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх загроз, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Основні принципи забезпечення внутрішньої безпеки, пріоритет прав людини: верховенство права, пріоритет договірних мирних засобів у вирішенні конфліктів, адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам, контроль за правоохоронними органами в системі забезпечення внутрішньої безпеки України, дотримання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність, чітке розмежування повноважень правоохоронних органів відповідно до чинного законодавства. Для формування збалансованої державної політики й ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у політичній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах життєдіяльності суспільства

створюється система забезпечення внутрішньої безпеки правоохоронними органами країни. Забезпечення передусім особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів є пріоритетними завданнями в діяльності правоохоронних органів України.

Грунтуючись на викладеному вище, варто зазначити, що сучасна демографічна ситуація, а також її динаміка протягом останніх років свідчать про наявність в Україні водночас із соціально-економічними проблемами глибокої демографічної кризи, більш інертної та практично некерованої, негативні наслідки якої для подальшого розвитку країни важко спрогнозувати.

Стратегія забезпечення внутрішньої безпеки держави, етнічного плюралізму в умовах України повинна гармонічно узгоджуватись із стратегією підвищення ролі й значення власне україномовного культурного та політичного середовища. Сократ за 400 років до н. е. говорив про необхідність захисту держави як про одну зі спонукальних причин її створення. Ж.-Ж. Руссо у трактаті «Про суспільний договір» відзначив, що «турбота про самозбереження і безпеку є найважливішою з усіх турбот держави» [2, с. 349].

Висновки. Внутрішня безпека держави – складне соціально-політичне явище, зміст якого є зрозумілим, однак на практиці це поняття кожний розуміє по-своєму. У словнику В. Дала «безпека – відсутність небезпеки; збереження, надійність». Необхідно акцентувати увагу на тому, що з метою забезпечення внутрішньої безпеки держави необхідно вдосконалювати правові форми, а це такі види здійснення функцій держави, які зумовлюють правові наслідки [3, с. 836].

Найбільш небезпечними є такі внутрішні загрози пріоритетним національним інтересам України: криміналізація суспільства, корупція, криза платежів, політичне протистояння, неефективність валютно-фінансового регулювання й економічних відносин, міжрегіональні диспропорції в економічному розвитку, зростання «тіньової» економіки, структурно-технологічна незбалансованість економіки, спад виробництва, руйнування промисловості, загострення житлової проблеми, затримка виплат заробітної плати та пенсій, зволікання з удосконаленням правової бази. Вони є домінуючими й досить стійкими. Деякі позитивні зміни в державі, як свідчить аналіз, відбуваються лише в окремих сферах. Водночас спостерігалося загострення ситуації в інших напрямках. До позитивних зрушень належать стримування інфляції, зменшення темпів спаду виробництва та валового внутрішнього продукту тощо. Однак мали місце тенденції подальшого погіршення ситуації в соціальній сфері, зростання міжрегіональних диспропорцій в економічному розвитку, зниження рівня боєздатності воєнної організації України тощо. Усе це вказує на те, що внутрішня політика України, зокрема у сфері внутрішньої безпеки держави, ще не адекватна процесам, які відбуваються в країні, і тому малоефективна. Такий стан справ зумовлений відсутністю належної правової бази, а також надійних підходів і механізмів нейтралізації внутрішніх загроз з урахуванням потенційних можливостей держави та інтересів усіх верств суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Ж.-Ж. Руссо ; пер. з фр. та ком. О. Хома. – К. : Port-Royal, 2001. – 349 с.
3. Даль В. Толковий словарь живого великорусского языка / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1880. – 836 с.
4. Адміністративне право України : [підручник] / [Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
5. Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи / упорядковано В.П. Тимошук. – К. : Факт, 2002. – 100 с.

